

MATICA HRVATSKA

ALETHEIA

Filozofska biblioteka Matice hrvatske

Knjiga 6.

Glavni urednik
Luka Šeput

Urednik biblioteke
Damir Barbarić

Damir Barbarić

SKLADBA SVIJETA

PLATONOV *TIMEJ*

Tekst izvornika s hrvatskim prijevodom,
uvodom te filološkim i filozofskim komentarom

Knjiga je objavljena uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta
Republike Hrvatske i Zaklade za znanost Hrvatske Akademije
znanosti i umjetnosti.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 962185

ISBN 978-953-341-060-9

MATICA HRVATSKA
Zagreb MMXVII

λουμένους
ἐπομένους
κεκλήσθω·
ν μάθοιτε,
οκεμένων

τέον τάδε·
μενον μὲν
γου περι-
αίσθησας
ὄντως δὲ
τινὸς ἐξ
ου γένεσιν
αὐτὰ ταῦτα
αδείγματος,
ἐξ ἀνάγκης
, γεννητῷ
αὐτοῦ οὐρανὸς
μάλιστα· ἂν
περὶ αὐτοῦ
σκοπεῖν,
ἢ γέγονεν,
γὰρ ἀπὸς
λσθητά, τὰ
νόμμενα καὶ
αὐτοῦ τινὸς
καὶ πατέρα
εἰς πάντας

m. FY Pr.
ταν οὐν Stob.
AFP: om.
γεννητῷ
PY Eus.: ἢ
c3 εἶναι

skrenuli s uma, nužno ćemo i bogove i boginje, zazivajući ih, mo-
liti za to da sve govorimo najviše njima po volji, a u slijedu toga i d
nama. I time neka je zazvano ono što se odnosi na bogove. S naše
pak strane treba biti zazvano to da vi najlakše shvatite, a ja najbolje
razložim kako razumijem ono što mi je zadano.

Treba, dakle, prema mojem nazoru najprije razlučiti ovo: što je 5
ono uvijek jestvujuće, a ne imajuće postanak, a što je ono posta-
juće uvijek⁴, a nikad jestvujuće? Prvo je shvatljivo mišljenjem po- 28
moću misli⁵, jer uvijek na isti način jestvuje, dok se drugo može
mnijeti mnijenjem⁶ uz pomoć osjetila bez misli, jer postaje i pro-
pada, a nikad doista ne jestvuje. A sve što postaje po nužnosti po-
staje od nekog uzroka; jer svemu je nemoguće imati postanak bez 5
uzroka.⁷ Sve ono pak čega lik i djelatnu silu⁸ tvorac izradi gledaju-
ći prema onome što se uvijek⁹ na isti način drži i takvim se nekim
uzorom služeći, nužno će tako sve proizvesti kao nešto lijepo.
A kad izradi gledajući na ono postalo i služeći se postalim uzo- b
rom, tad neće proizvesti nešto lijepo. A cijelo ovo nebo – ili svi-
jet, ili, ako bi tko najviše volio neko drugo ime, tad ćemo ga i mi
tako nazivati¹⁰, – o njemu treba najprije istražiti upravo ono što je
uglavljeno da treba kod svega u početku istražiti, naime je li bilo 5
uvijek, ne imajući početka postanka, ili je postalo, započinjući od
nekog početka. Postalo je. Jer vidljivo je i opipljivo, i takvo da ima
tijelo, a sve takvo je osjetilno, a sve osjetilno, dohvatljivo mnije-
njem uz pomoć osjetila, pokazalo se kao bivajuće i postalo. Za c
ono pak što je postalo tvrdimo da je nužno da postane od nekog
uzroka. Međutim, težak je posao pronaći sačinitelja i oca ovog
tu svemira, a i nađe li ga se, nemoguće je to svima kazati. Dakle,

treba o njemu iznova ispitati prema kojem od dvaju uzora ga je 5
 graditelj izradio, da li prema onom koji se na isti način i jedna-
 ko drži, ili pak prema onom postalom. No, ako je ovaj svijet li- 29
 jep, a i tvorac¹¹ ako je dobar, očito je da je gledao prema onom
 vječnom. Ako je pak onako kako nikome nije dopušteno ni reći,
 tad je gledao prema postalom. Svima je zacijelo jasno da je gledao
 prema vječnom. Jer svijet je najljepši od onoga postalog, a tvorac 5
 je najbolji među uzrocima. Tako je dakle, budući da je postao,
 napravljen prema onomu što je dohvatljivo mišlju i razumnošću i
 što se na isti način drži. A ako je tako, onda je i sva nužnost da je b
 ovaj svijet slika nečega. Kod svega je jamačno najvažnije¹² zapo-
 četi početkom u skladu s naravi. A o slici i njezinom uzoru onda
 treba razlučivati tako da su i sami govori zacijelo srodni onomu 5
 što izlažu. Dakle, govori o onom stalnom, postojanom i pomoću
 uma dohvatljivom stalni su i nepobjedivi¹³ – oni ne smiju propu-
 stiti da budu takvi, koliko su to u stanju i koliko to uopće govo-
 rima pripada¹⁴ –, dok su govori o onomu što je doduše naslikano c
 po uzoru na to, ali je ipak samo slika, i sami tek vjerojatni, budu-
 či da su u razmjeru s onim naslikanim.¹⁵ Naime, kako se bivstvo
 odnosi spram postajanja tako se istina odnosi spram vjerovanja¹⁶.
 Nemoj se dakle, Sokrate, čuditi ako za mnogo toga o mnogome, 5
 o bogovima i postanku svemira, ne budemo mogli sasvim u sva-
 kom pogledu iznijeti govore koji se sami sa sobom slažu i najtoč-
 niji su. Nego se treba radovati pružimo li takve koji nisu manje
 vjerojatni od onih koje nudi netko drugi¹⁷, imajući na pameti da

i ja koji govorim i vi koji prosuđujete imamo ljudsku narav, tako d
da onima koji o svemiru iznose vjerojatnu priču¹⁸ ne dolikuje tra-
žiti ništa više od toga.

SOKRAT: Izvrsno, Timeju, i treba prihvatiti u potpunosti
tako kako predlažeš. Tvoj smo uvodni napjev, dakle, dočekali 5
s divljenjem, a sad nam u daljnjem slijedu kraju privedi i samu
pjesmu¹⁹.

TIMEJ: Kažimo dakle iz kojeg je uzroka sastavljač usustavio e
postanak i ovaj svemir. On bijaše dobar²⁰, a u dobrome nikad ni
u pogledu čega ne nastaje nikakve zavisti²¹. A kao nje lišen, us-
htjedne da mu sve postane u najvećoj mjeri nalik. Ako bi tko od
razboritih muževa to prihvatio kao najpoglavitiji početak po- 30
stanka i svijeta, najispravnije bi prihvatio. Jer htijući da sve bude
dobro, a po mogućnosti ništa loše, bog je, tako preuzevši sve što
bijaše vidljivo, ne mirujuće nego nepravilno i nesređeno pokre-
nuto, preveo to iz nereda u red, smatrajući ga u potpunosti boljim 5
od onoga.²² A niti je bilo niti je dopušteno onomu tko je najbolji
činiti išta drugo osim najljepšeg. Dakle, promišljajući otkrije on b
da od onoga po naravi vidljivog nikad ništa što je lišeno uma neće
nikad, usporedi li se cijelo sa cijelim, biti djelo bolje od onog koje
u sebi sadrži um, kao i to da je nemoguće da um u nečemu posta-
ne bez duše²³. Na osnovi tog promišljanja, stavivši um u dušu, a 5
dušu u tijelo, izgradi cjelinu svemira, kako bi bilo najljepše po na-
ravi, najbolje djelo izrađujući. Tako, dakle, treba prema vjerojat-
nom govoru kazivati da je ovaj svijet živo biće s dušom i umom u
sebi, te da je uistinu nastao prema promisli boga. c

A ako je tako, trebamo kazivati i ono što za tim slijedi, naime

kojem od živih bića sličnim ga je sastavljač usustavio. Nijedno od onih po naravi ustrojenih u vidu dijelova nećemo držati toga vrijednim – jer ništa što je slično nesavršenom neće nikada postati lijepim –, nego ćemo postaviti da je od svega najbližiji onomu čega su ostala živa bića dijelovi, pojedinačno i prema rodovima.²⁴ Naime, to²⁵ u sebi, obuhvaćajući ih, drži sva mislena živa bića²⁶, kao što ovaj svijet sadrži nas i sva druga vidljiva stvorenja. Jer bog d je, htijuci ga učiniti najbližijim najljepšemu od svega mislivog i u svakom pogledu savršenom, usustavio jedno vidljivo živo biće koje u sebi sadrži sva živa bića koja su mu po naravi srodna. Ali je- 31 smo li ispravno ustvrdili da je svijet jedan, ili bi bilo ispravnije reći da jesu mnogi i beskonačni? Ispravno je reći da je jedan, ako će doista biti izrađen prema uzoru. Jer ono što obuhvaća sva mislena jestvujuća živa bića ne bi nikad moglo biti drugo uz nešto drugo. Jer 5 ponovno bi uz njih moralo biti neko drugo živo biće kojeg bi oni bili dijelovi, te bismo tad ispravnije rekli da je ovaj svijet učinjen sličnim ne više tim dvama bićima, već onomu koje ih obuhvaća. Dakle, da bi ovo tu bilo po jednostosti slično savršenom živom biću, b radi toga sačinitelj nije učinio ni dva ni beskonačno svjetova, nego jedno je postalo i dalje će biti ovo jednorodeno nebo.

Ono postalo mora zacijelo biti tjeloliko, vidljivo i opipljivo. No nikada ništa ne bi postalo vidljivim odvojeno od vatre, niti bi po- 5 stalo opipljivim bez nečega čvrstog²⁷, a čvrsto opet nije bez zemlje. Stoga bog tijelo svemira načini započinjući sastavljanje iz vatre i zemlje.²⁸ No dvoje nije moguće lijepo sastaviti bez trećeg; c naime, u sredini obojih mora postati neka veza koja ih svodi zajedno. A najljepša među vezama je ono što bi i sebe i ono što povezuje u najvećoj mjeri učinilo jednim, a to po naravi najljepše polučuje razmjera: Jer kad god je od tri bilo koja broja, bili to brojevi

πρώτον πρὸς
 αὐτοῖς, ὅτι τὸ
 τὸν, τότε τὸ
 δ' ἔσχατον
 ἐξ ἀνάγκης
 ἀλλήλοις ἐν
 μηδὲν ἔχον
 ἀν ἐξήρκει
 στερεοειδῆ
 ἐν οὐδέποτε,
 πυρός τε καὶ
 ἀλλήλα καθ'
 εὐρος, ὅτι περ
 ἀπὸ πρὸς
 αὐτὸ οὐρανὸν
 ὡν τοιούτων
 ἐγεννήθη δι'
 ὧν, ὥστε εἰς
 αὐτὴν ὑπὸ τοῦ

ἤφεν ἡ τοῦ
 αὐτός τε καὶ
 μέρος οὐδὲν
 διανοηθείς,
 ἐκ τελέων
 λελειμμένων

F: τό τε Α
 s. v. Α²: μετ'
 ροειδῆ P et in
 us.: καὶ τοιού-
 η Α: ἐγενήθη
 op. Plut. Eus.
 ἄλλων F Y Pr.
 Philop. Stob.:
 ατα s. v. Α²
 e Α
 28*

tijelâ ili ploha²⁹, srednji spram posljednjega u istom odnosu u ko- 32
 jem je prvi spram njega, i također, obrnuto, kad je srednji spram
 prvoga u istom odnosu u kojem je posljednji spram srednjega,
 tad srednji postaje prvim i posljednjim, a prvi i posljednji opet
 oba postaju srednjim, te tako nužno proizlazi da su svi isti, a jer 5
 su postali isti jedni drugima, svi će biti jedno. Da je, dakle, tijelo
 svemira trebalo postati plohom, bez ikakve dubine, tada bi jedna
 sredina bila dovoljna da poveže i one što su uz nju i samu sebe. No b
 pripalo mu je da bude čvrstolikim, a sve ono što je čvrsto nikad
 se ne sklapa zajedno jednom, već uvijek dvjema sredinama. Tako
 je onda bog u sredinu između vatre i zemlje stavio vodu i zrak, te
 izrađujući, koliko je to bilo moguće, njihov uzajamni odnos pre- 5
 ma istom razmjeru – da se zrak spram vode odnosi onako kako
 se vatra odnosi spram zraka, a voda spram zemlje onako kako se
 zrak odnosi spram vode –, povezao je i sastavio vidljivo i opiplji-
 vo nebo. Zbog toga je i iz tih takvih i četiri po broju postalo ti c
 jelo svijeta, razmjerom sa sobom usklađeno, dobivajući iz toga i
 ljubav³⁰, tako da je, dovedeno u istotu sa sobom, postalo nerazrje-
 šivim za bilo koga osim za onoga tko ga je povezao.

A od ona četiri svako pojedino bilo je cijelo uporabljeno za su- 5
 stav svijeta. Naime, sastavljač je svijet sastavio od sveukupne va-
 tre, vode, zraka i zemlje. Nijedan dio i nijednu djelatnu silu³¹ nije
 ostavio izvan, rasudivši ovako: prije svega to da čitav u najvećoj
 mjeri bude savršeno živo biće iz savršenih dijelova, zatim da bude d
 jedno, budući da nije preostalo ništa iz čega bi moglo postati 33

αχῇ μεταρ-
αίνεται, τοῦ
πρὶ περὶ τὸ
δὲ φαντά-
σθαι περὶ
ὅς ἐθος τῆς
ιστερὰ τοῦ-
γνυται φῶς,
καὶ ἐνθεν
ἀπώση τῆς
στροφῆς
φαίνεσθαι,
ὅς τὸ κάτω

θεὸς ὑπηρε-
σάτων ἰδέαν
ὅν συναίτια
θερμαίνοντα
εργαζόμενα.
ἔχειν ἐστίν.
κει, λεκτέον
γῇ καὶ ἀῆρ
ἐπιστήμης
τίας πρώτας
ἕτερα δὲ ἐξ
έον διὰ κατὰ
αἰτιῶν γέννη,
μιουργοὶ καὶ

γ.) b3 ξυμ-
γεῖ γιγνόμενον
κατὰ τὰ A (sed
s Y: καθεστῶς
Θ I ἄλλων μὲν
ον F et lecit A²

kad se te vatre u blizini glatke površine svagda stapaju i mnogo-
struko preinačuju, budući da se vatra u okružju lica u blizini ono- b
ga glatkog i sjajnog stapa s vatrom u okružju onoga što se gleda.
A ono što je desno pričinja se kao lijevo zato jer se suprotni dije-
lovi vida dodiruju s dijelovima koji su suprotni ustaljenom nači- 5
nu njihova susretanja. Obrnuto, desno se pokazuje kao desno, a
lijevo kao lijevo onda kad se svjetlo koje je stopljeno s drugim
preokrene u odnosu na to s čim je stopljeno, a to se događa kad
je glatkoća zrcala na obje strane savijena prema gore, pa desni dio c
vida odbija prema lijevom, a tako i obrnuto. Preokrene li se pak
zrcalo po duljini, učiniti će da se to sve također pokazuje kao izo-
krenuto, budući da ono donje očinjeg vida odbija prema gore, a 5
ono gornje pak prema dolje.

Sve to dakle pripada suuzrocima, kojima se bog služi da bi, ko-
liko je moguće, dovršio vrstu onog najboljeg. Većina je pak mni- d
jenja da to nisu suuzroci, nego uzroci svega, ti koji rashlađuju i
zagrijavaju, zgušnjavaju i razrjeđuju te izrađuju sve takvo. No ne-
moguće je da oni imaju bilo kakva razuma i bilo kakva uma o
bilo čemu, jer treba tvrditi da je duša ono među bićima kojem
jedinom pripada steći um – a to je biće nevidljivo, dok su vatra, 5
voda, zemlja i zrak tijela koja su postala vidljiva. Onaj tko žudi
za umom i znanjem mora nužno najprije potragati za uzrocima
razumne naravi, a tek na drugome mjestu za onima koji, kad su
od nečega drugog pokrenuti, nužno postaju takvima da i sami e
pokreću nešto drugo. Na isti način trebamo i mi činiti. Treba-
mo govoriti o oba roda uzrokā, no odvojeno o onima koji su, za-
jedno s umom, tvorci svega lijepog i dobrog, a s druge strane o

ν ἄτακτον ἐκάστοτε
ων συμμεταίτια πρὸς
εἰρήσθω· τὸ δὲ μέ-
' ὁ θεὸς αὐτ' ἡμῖν
δὴ κατὰ τὸν ἐμὸν
γονεὺς ἡμῖν, ὅτι τῶν
οὐδεὶς ἂν ποτε ἐρρήθη
των. νῦν δ' ἡμέρα τε
περίοδοι καὶ ἡσημερίαί
, χρόνον δὲ ἐννοίαν
ισιν ἔδοσαν· ἐξ ὧν
ον ἀγαθὸν οὐτ' ἡλθεν
ἐκ θεῶν. λέγω δὴ
α δὲ ὅσα ἐλάττω τί
ωθεῖς ὀδυρόμενος ἂν
παρ' ἡμῶν αὕτη ἐπὶ
σασθαί τε ὄψιν, ἵνα
ερίοδους χρησαίμεθα
ιανοήσεως, συγγενεῖς
ας, ἐκμαθόντες δὲ καὶ
ασχόντες, μιμούμενοι
ας ἐν ἡμῖν πεπλανη-
καὶ ἀκοῆς πέρι πάλιν
ν ἕνεκα παρὰ θεῶν
ταῦτα τέτακται, τὴν
αν, ὅσον τ' αὖ μυσι-
ἀρμονίας ἐστὶ δοθέν.
ας ταῖς ἐν ἡμῖν τῆς
ωμένῳ Μούσαις οὐκ

μερίαί καὶ τροπαί F: om.
ὅτι ἐπὶ ταῦτα αἰτία A P:
ία Y b6 ἀνευρεῖν
is δύο in marg. A τὴν
ουσικῆς φωνῆς Y: μουσικῆ

onima koji, od razumnosti ostavljeni, svagda nesređeno pro- 5
izvode bilo što slučajno. Neka dakle time budu rečeni pomoćni
suuzroci toga da su oči stekle moć koju su sada dobile. A nakon
toga treba kazati njihovo najveće djelo u svrhu koristi zbog koje
nam ih je bog darovao. Vid je, prema mojem govoru, doista po- 47
stao uzrokom naše najveće koristi, jer nijedan od ovih sadašnjih
govora izrečenih o svemiru ne bi nikad ni bio izrečen da ne vidi-
mo ni zvijezde ni sunce ni nebo. Dan i noć, a zatim i mjeseci i obi-
laženja godina, kao i dani jednakog trajanja dana i noći te dani 5
njihove mijene, doveli su, kad su bili viđeni, do ustanovljenja bro-
ja, do misli o vremenu i dali nam istraživanje naravi svemira. Iz
toga smo stekli filozofiju⁹², od čega veće dobro niti je došlo niti b
će ikada doći smrtnome rodu darovano od bogova. Kažem dakle
da je to najveće dobro očiju. A ona ostala manja, čemu ih uopće i
slaviti, kad i onaj tko nije filozof, bude li oslijepljen, jaučući uza-
ludno nariče? Nego s naše strane neka bude izrečen uzrok toga, 5
naime to da je bog za nas pronašao i darovao nam vid radi toga
da bi kružne putanje uma na nebu, nakon što smo ih sagledali,
primijenili na kružna kretanja našega razmišljanja, koja su oni-
ma srodna, iako kao nesređena onima sređenima, te da bi – kad c
ih spoznamo i u skladu s naravi točnosti uzmemo udjela u prora-
čunavanjima⁹³ –, oponašajući božja kružna kretanja koja su pot-
puno bez lutanja, sredili i ustalili kruženja u nama koja su posta-
la lutajućima. A isti je zbor i o glasu⁹⁴ i sluhu, naime da su nam od 5
bogova darovani za to isto i radi toga istog. Jer i govor je za to isto
određen, pridonoseći tomu najveći dio. Ono pak od glazbe što
je glasom korisno za sluh⁹⁵ dano nam je radi glazbenog sklada. d
Taj su glazbeni sklad – s kretanjima srodnim kružnim kretanji-
ma duše u nama –, budući da su kružne putanje duše u nama po-
stale neusklađenima, Muze onome tko ga zajedno s njima ne rabi

ρήσιμος, ἀλλ'
περίοδον εἰς
ὑπὸ Μουσῶν
καὶ χαρίτων
ἐπικούρος ἐπὶ

τὴν βραχέων
δὲ καὶ τὰ δι'
μειγμένη γὰρ
τε καὶ νοῦ
τῷ πείθειν
τιστον ἄγειν,
ὑπὸ πειθοῦς
πάν. εἴ τις
καὶ τὸ τῆς
δε οὖν πάλιν
προσήκουσαν
ἴτε νῦν οὕτω
πρὸ τῆς οὐ-
λῆς γῆς φύσιν
ἀρ οὐδεὶς πω
ἔρ ὅτι ποτέ
τὰ τιθέμενοι
ἐν συλλα-
φρονούντος
ἔχέτω· τὴν
εἰ ὅπῃ δοκεῖ
ν, διὰ δὲ τὸ
ξόδου δηλώ-
λέγειν, οὐτ'
ρθῶς ἐγχει-
8 οὐδ' ἂν ὤτ

za nerazuman užitak, kako se to sada smatra njegovom namje- 5
nom, dale kao pomagača u borbi za sređivanje tih kretanja duše i
njezino suglasje sa sobom. A u istu svrhu dale su i ritam⁹⁶ kao sa-
veznika, zbog toga što je u većine čud u nama postala neumjerena e
te lišena i potrebita milja.

Sve do sada kazano, osim neznatnog, prikazivalo je ono što
je proizveo um. No govoru treba pridodati i ono što postaje iz
nužnosti. Jer postanak ovog tu svijeta rodio se zapravo pomije- 5
šan iz sustava nužnosti⁹⁷ i uma. A kad je um ovladao nužnošću, 48
time što ju je uvjerio da većinu postajućega povede k onom naj-
boljem, tako je, na taj način što je nužnost popustila razumnom
uvjeravanju, u početku bio usustavljen ovaj tu svemir. Ako će da-
kle netko doista govoriti baš onako kako je postao, morat će pri- 5
miješati i vrstu lutajućeg uzroka, kako mu je po naravi dano po-
kretati⁹⁸. Dakle, trebamo se tako vratiti te, čim dohvatimo njihov
drugi početak koji je u skladu s tim, smjesta opet, kao što smo b
o onome tada, tako i sada o ovome ponovno početi od počet-
ka. Treba prije postanka neba razmotriti samu narav vatre, vode,
zraka i zemlje, te zbivanja⁹⁹ prije toga. No, dosad nije još nitko
nikad objasnio njihov postanak, već, kao da znamo što je zapra- 5
vo vatra i svako od tih, govorimo da su to počela, postavljajući
ih kao sastojine svega, premda im ne pristoji da, čak ni od ono-
ga tko je jedva malo razuman, budu ma i samo vjerojatno uspo- c
ređena s likovima slogova.¹⁰⁰ Neka dakle to sad s naše strane stoji
ovako: sada ne treba govoriti o počelu svega, ili počelima, ili kako
god da se o tome misli, ni zbog čega drugog do zato jer je ovim
sadašnjim načinom razlaganja teško očitovati nazor o tomu.¹⁰¹ 5
Dakle, nemojte smatrati da trebam to kazivati, a niti da sam sa
svoje strane uvjeren da bih bio sposoban na pravi način se latiti

tolikog sebi nametnutog posla. Međutim, čvrsto se držeći ono- d
ga što je bilo rečeno u početku, naime moći vjerojatnih govora,
pokušat ću – ne manje vjerojatno, nego čak vjerojatnije no net-
ko drugi¹⁰² – od početka¹⁰³ govoriti o svakom pojedinom i sve-
mu zajedno. Započnimo dakle ponovno govoriti, zazvavši i sada 5
boga, koji je od samog početka svega što je izrečeno naš spasitelj
od neprohodnosti i neobičnosti razlaganja, neka nas sretno pro-
vede do nazora o onomu što je vjerojatno. e

Taj sadašnji početak o svemiru neka bude raščlanjeniji od pri-
jašnjega. Naime, tada smo bili razlučili dvije vrste. Ali sada treba-
mo očitovati treći rod, od njih različit. Jer ono dvoje bilo je do-
statno za ono ranije govoreno, naime jedno pretpostavljeno kao 5
vrsta uzora, mislivo i uvijek na isti način jestvujuće, a drugo kao
oponašanje uzora, koje ima postanak i vidljivo je. Treće tada ni- 49
smo razlučili, cijeneći kako će to dvoje biti dovoljno. Ali izgleda
da nas sada govor prinuđuje poduhvatiti se toga da se pomoću
govorā na vidjelo iznese teška i tamna vrsta. Dakle, kakvu moć i
narav¹⁰⁴ treba pretpostaviti da ona ima? Ponajviše takvu da je pri- 5
malja sveg postajanja, poput dojilje. No premda je jamačno reče-
na istina, treba ipak o tome kazati razgovjetnije, a to je osobito
teško uz ostalo i stoga što se radi toga nužno prije upustiti u po- b
teškoću oko vatre i onih s njom u svezi. Jer teško je reći kakvo sva-
ko pojedino od tih treba biti da bi ga se s pravom nazvalo radije
vodom nego vatrom, i kakvo treba biti da bi bilo radije to negoli
sve, ili pak radije negoli neko pojedino, i to reći tako da se pritom 5
služimo pouzdanim i postojanim govorom. Kako bismo onda
uopće o tomu govorili, kojim načinom, i oko čega u opravdanoj
nedoumici u vezi s njima? Prvo vidimo da ono što sada nazivamo
vodom, kad se stvrdne, kako nam se čini, postaje kamenjem i ze- c
mljom. A to isto, rastvarajući se i razilazeći, postaje pak vjetrom i
zrakom. Upaljeni zrak postaje vatrom, a vatra opet, kad je

δ' αὐτὸς δὴ λόγος
 φύσεως. ταῦτόν
 τὸ παράπαν οὐκ
 τὰ πάντα, καὶ
 ὁμοίαν εἴληφεν
 τὴν κείται, κινού-
 εἰσιόντων, φαί-
 δὲ εἰσιόντα καὶ
 ἔντα ἀπ' αὐτῶν
 ἔς αὐθις μέτιμεν.
 τριττά, τὸ μὲν
 ἀφομοιούμενον
 αἰ πρέπει τὸ μὲν
 μεταξὺ τούτων
 ἔκτυπώματος
 ποικιλίας, τοῦτ'
 ἂν παρεσκευα-
 τῶν ἰδεῶν ὅσας
 ὧν ἐπεισιόντων
 ἄλλης φύσεως
 αὐτοῦ παρεμ-
 ὦν εἶναι χρεῶν
 ἀθάπερ περὶ τὰ
 πρῶτον τοῦτ'
 δεξόμενα ὑγρὰ
 σχήματα ἀπο-
 οὐδὲν ἐνδηλον
 ἵστατον ἀπεργά-
 αἰεὶ τε ὄντων

ἑλλων αἰεὶ μιμητὰ
 Y: γε A² (γ s. v.)
 ἀώδη Hermann:
 αἰ πάντων
 ὧν αἰεὶ τε ὄντων
 son

htjedne sa sigurnošću primiti i oznaku „takvo“. A isti govor zaci- 5
 jelo je i o naravi koja prihvaća sva tijela. Nju svagda treba označa-
 vati kao ono isto.¹¹⁰ Jer ona nikad ne istupa iz svoje moći. Naime,
 uvijek sve prima i nikad ni na koji način nije uzela nijedan oblik c
 jednak ijednom od onih što u nju ulaze. Po naravi leži ona pod
 svim kao smjesa za uobličavanje¹¹¹. Pokretana i uobličavana od
 onih što u nju ulaze¹¹², zbog njih se svagda pojavljuje¹¹³ drukči-
 jom. A sva ona koja ulaze i izlaze svagda su oponašanja jestvuj- 5
 čih, utisnuta od tih jestvujućih¹¹⁴ na neki neizreciv i čudesan na-
 čin, na koji ćemo kasnije doći.¹¹⁵ No u sadašnjem času treba
 promisliti tri roda: ono postajuće, ono u čemu postaje, te ono kao d
 oponašanje čega po naravi niče ono postajuće. A zaista i dolikuje
 ono koje prima uspoređivati s majkom, ono odakle pak s ocem, a
 narav između njih s potomstvom, te umom shvatiti da ako će biti
 onog šareno oslikanog otiscima svakovrsnog šarenila za gledanje, 5
 tad samo to u čemu će to oslikano postati neće biti valjano pri-
 pravljeno osim tako da bude bezoblično, bez svih onih likova¹¹⁶
 koje će ikad primiti. Jer kad bi bilo jednako nekom od onih što e
 ulaze, loše bi, primajući ih, odražavalo kad prima one koji su su-
 protne i sasvim različite naravi, kad god pridodu, jer bi ujedno
 pokazivalo i svoj vlastiti izgled. Stoga ono koje će u sebe prihvaća-
 ti sve rodove¹¹⁷ treba biti izvan svih vidova, kao što se i kod miri- 5
 snih masti pripravljenih umijećem one tekućine koje će primiti
 mirise najprije čine takvima da su bez mirisa. Tako i oni koji se la-
 čaju toga da u nečemu mekanom otisnu likove ne dopuštaju da
 postoji baš nikakav očit lik, nego to izrađuju što glatkijim, gladeći 10
 najprije. Isto tako, dakle, i onomu koje će po cjelini sebe višestruko 51

lijepo prihvatiti odraze svih¹¹⁸ koja uvijek jesu dolikuje to da po
 naravi bude izvan svih vidova. Zato onda za majku i primalju
 onog postalog vidljivog, i uopće osjetivog, nemojmo reći ni da je
 zemlja ni zrak ni vatra ni voda, niti ono što je iz njih postalo, a niti
 ono iz čega su oni postali, nego nećemo slagati kažemo li da je to 5
 neka nevidljiva i bezoblična vrsta¹¹⁹, koja sve prima, a nekako naj-
 zagonetnije ima udjela na onom mislivom¹²⁰ i najteže se daje
 uhvatiti. Koliko se pak o naravi toga može nagađati iz onoga ra- b
 nije rečenog, ovako bi se najispravnije reklo: kao vatra u svakom
 se pojedinom slučaju pojavljuje onaj dio toga koji je ovatren, kao
 voda ovlaženi dio, a kao zemlja i zrak pojavljuje se prema tomu
 koliko njihovih odraza prihvati. Međutim, dalje govorom razlu- 5
 čujući to takvo treba o njima razmotriti ovo: je li vatra nešto sama
 po sebi, kao i sve ono o čemu svagda govorimo tako da jest svako
 pojedino samo po sebi, ili je pak sve ono što gledamo i što inače
 tijelom opažamo jedino što ima takvu zbilju¹²¹, a nečega drugog c
 osim toga nikad nigdje nema, nego u svakom pojedinom slučaju
 uzalud kažemo da misliiva vrsta svakog pojedinog jest nešto, dok
 to zapravo ne bi bilo ništa do puki govor? Ali niti je dolično kaza-
 ti da je to sadašnje pitanje vrijedno da bude ostavljeno po strani, a 5
 da ga se ne prosudi i ne raspravi, te ustvrditi da je upravo tako, niti
 opširnosti govora treba dodavati drugu dodatnu opširnost. No
 najprikladnije bi bilo ako bi se na vidjelo iznijela neka velika d
 odredba omeđena kratkim govorom. Dakle, ovako sam prilažem
 vlastiti glas pri glasovanju: ako su um i istinito mnijenje dva roda,
 tad u potpunosti jesu ta „po sebi“, za nas neopazive, jedino misli-
 ve vrste. A ako se, kako se to nekima čini, istinito mnijenje ništa 5
 ne razlikuje od uma, tad treba postaviti da je sve što putem tijela
 opažamo sasvim postojano. Ali treba kazati da su oni dvoje, bu-
 dući da su odvojeno postali i nejednaki su. Naime, jedno od toga e
 postaje u nama poučavanjem, a drugo uvjeravanjem. Jedno je uvi-
 jek s istinitim razlogom, a drugo je nerazložito. Ono prvo se

ne da pokrenuti nagovorom, a ovo drugo je prevrtljivo. Za drugo
 treba tvrditi da u njemu svi ljudi imaju udjela, a u umu bogovi, a 5
 od ljudskog roda tek neznatan dio. Ako je s tim tako, treba se slo-
 žiti da je jedno vrsta¹²² koja se na isti način drži, nepostala i nepro- 52
 padljiva, koja niti nešto drugo od drugdje u sebe prihvaća niti
 sama ide nekamo u nešto drugo, nevidljiva i uopće neopaziva,
 ono što je mišljenje dobilo na razmatranje. Drugo je ono što je
 tomu istoimeno i slično, opazivo, rodljivo, uvijek pokretano i po- 5
 stajuće u nekom mjestu te opet odatle iščezavajuće, dohvatljivo
 mnijenjem zajedno s osjetom. Treći pak rod pripada svagda¹²³
 prostoru¹²⁴, onomu što sebi ne dopušta propadanje, a stanište
 pruža svemu što ima postanak, dok je samo dohvatljivo nekim
 bastardnim zaključivanjem praćenim nesvjesnošću¹²⁵, ono u što b
 se jedva može povjerovati¹²⁶, upravo ono spram čega kad gleda-
 mo zapadamo u prazne snove¹²⁷ te tvrdimo da je svakako nužno
 da je svako biće u nekome mjestu i zauzima neki prostor, a ono
 što nije ni na Zemlji ni negdje na nebu da je ništa.¹²⁸ A zbog tog 5
 snivanja postajemo nesposobni kad se probudimo reći ono istini-
 to, razlučujući to i drugo tomu srodno u pogledu naravi koja je li-
 šena sna¹²⁹ i istinski je tu¹³⁰, naime reći da slici¹³¹ – kad joj već ne c
 pripada samo ono po uzoru na što je postala¹³², nego svagda
 nosi¹³³ prikaz nečega drugog – zbog toga dolikuje postajati u ne-
 čemu drugom, tako da bi se ipak na neki, tko zna kakav način dr-
 žala bivstva, ili će pak biti u potpunosti ništa, dok je pak onomu 5
 doista jestvujućem saveznik govor koji je zbog svoje točnosti isti-
 nit, naime da dok god nešto bude jedno, a drugo drugo, dotle –
 jer nijedno od to dvoje¹³⁴ neće nikada postati u drugom – neće
 jedno ujedno postati isto i dvoje¹³⁵. d

Neka dakle bude u osnovnim crtama izložen govor, zaključen
 prema mojem glasu u glasovanju, da jesu jestvujuće, prostor¹³⁶ i

ἐ δὴ γενέσεως
 ἡ γῆς τε καὶ
 οὐρανόθεν πάθη συν-
 τελεσθαι, διὰ δὲ
 ἀπλάσθαι κατ'
 τὴν ταλαντου-
 ρυμένην δ' αὖ
 ἄλλοσε ἀεὶ
 ὁκάνων τε καὶ
 σειόμενα καὶ
 τὰ δὲ μανὰ
 τότε οὕτω τὰ
 ρυμένης αὐτῆς
 οἰότατα πλεῖ-
 οντα μάλιστα
 ἄλλα ἄλλην
 ἐνέσθαι. καὶ
 καὶ ἀμέτρως
 ὅσον καὶ ὕδωρ
 α, παντάπασί
 αν ἀπὴ τινος
 σχηματίσατο
 ὥς κάλλιστα
 ἀ συνιστάναι,
 ταρχέτω· νῦν
 καὶ γενέσιν
 μετέχετε τῶν

FY: πλοχάνων
 Anecd. p. 405,
 Y: ἀναλικμώ-
 α 8 εἶχεν
 AFY Simpl.
 καὶ A: καὶ FY
 ot.) FY: δὴ in
 is.)

postajanje, to troje na tri načina, i to prije nego je postalo nebo.
 A što se tiče primalje postajanja, ona biva i ovlažena i ovatrena, a 5
 prihvaća i oblike zemlje i zraka, te se, jer podnosi i sva ostala sta-
 nja kojima je to praćeno, pojavljuje najraznolikijom za vidjeti, ali, e
 zbog toga što je ne ispunjaju ni jednake ni po snazi ujednačene
 moći, nije nigdje uravnotežena, već, ljuljana neujednačeno na sve
 strane, biva pod njihovim utjecajem potresana, a opet i sama njih
 potresa.¹³⁷ A one, pokretane jedne ovamo a druge tamo, krećući 5
 se bivaju svagda razdvajane, kao što će pod utjecajem sita i uopće
 oruđa za pročišćavanje sjemenja, dok je prosijavano i rastresano,
 krupnije i teže sjeme biti nošeno u jedno stanište, a tanko i laga- 53
 no u drugo. Tada su se tako ta četiri roda, potresana od one koja
 ih je prihvaćala – budući da se gibala poput oruđa koje prima po-
 tres –, s jedne strane zbog nejednakosti u većini razlučila jedna
 od drugih, a s druge su se strane zbog jednakosti većinom stisnu- 5
 la u isto, te je zato svaki zauzeo neki drugi prostor, i to prije nego
 je iz njih postao sredeni svemir. Prije toga sve je to bilo doista ne-
 razmjerno i bezmjerno. Kad se pak latio toga da uredi svemir,
 najprije su vatra, voda, zemlja i zrak već doduše imale tragove¹³⁸ b
 sebe samih, ali su bile baš sasvim u onakvom stanju u kojem se
 vjerojatno nalazi sve kad je odsutan bog. A budući da su tada bile
 baš u takvu naravnom stanju, najprije ih je likovima i brojevima
 uobličio. Da ih je bog koliko je moguće najljepše i najbolje usu- 5
 stavio, i to iz onih koja nisu bila takva, to neka za nas bude prije
 svega stavljeno u ishodište, kao ono što uvijek govorimo. Sad se
 dakle treba prihvatiti toga da vam neuobičajenim govorom obja-
 snim uređenje i postanak svakog pojedinog od njih. Ali vi ćete c

τὰ λεγόμενα

ἀλλ' ὅτι σώματά

αὐτοῦ εἶδος πᾶν

ἐκ τῆς ἐπίπεδου

ἐκ βάσεως ἐκ

ἐκ δυοῖν ἄρ-

ατέρου γωνίαν,

θεν ἔχει μέρος

ἕτερον ἀνίστοις

ἀρχὴν καὶ τῶν

ἀνάγκης εἰκότα

ἀνωθεν θεὸς

δὲ λέγειν ποῖα

μὲν ἑαυτοῖς,

μὲν γίνεσθαι

γενέσεως περὶ

σφ. τότε γὰρ

ώμενα σώματα

προθυμητέον,

γένη συναρμό-

νῶς εἰληφέναι.

μία εἰληχεν

ὅν αὐ τῶν

κατὰ τρόπον.

εἰς τὴν τούτων

κρατεῖ· τιθέ-

ῖν, ὑπερβάντες

οὐ συνέστηκεν.

δὲ A: τὰς δὲ δύο

ποθώμεθα Iustinus

εἶθε F et fecit A²:

F Y: μέλλοιμεν A

me slijediti, jer po obrazovanju imate udjela u putovima obrazla-
ganja kojima je nužno dokazivati ono što se govori.

Prije svega, zacijelo je svakomu jasno da su vatra, zemlja, voda i
zrak tijela. A cijela vrsta tijela ima i dubinu. Nužno je opet i to da 5
sva dubina obuhvaća narav površine, a ravna osnovica plohe da
se sastoji od trokutā. Svi trokuti pak počinju od dvaju trokuta,
od kojih svaki ima jedan ravan kut, a druge kose. Od ovih jedan
na obje strane ima jednak dio pravoga kuta, zbog toga što je za- d
tvoren jednakim stranicama, dok drugi zbog nejednakih strani-
ca ima nejednake dijelove pravoga kuta. Pretpostavit ćemo da je
to počelo vatre i ostalih tijela, krećući se putom u skladu s vjero-
jatnim govorom zajedno s nužnošću. A počela koja su još i iznad 5
tih zna bog i među ljudima onaj koji bi mu bio drag.¹³⁹ Treba da-
kle kazati kakva bi to četiri tijela postajala, nejednaka jedna dru-
gima, ali time što se dijelom razlažu sposobna jedna iz drugih e
postajati. Dokučimo li to, imat ćemo istinu o postanku zemlje,
vatre i onih što su prema razmjeru u sredini među njima. Jer ni-
komu nećemo dopustiti tvrdnju da su tijela koja se gledaju ljep-
ša od tih tijela kod kojih svako pojedino odgovara jednom rodu. 5
Dakle, treba nastojati uskladiti zajedno ta četiri roda tijela koja se
ističu ljepotom te reći da smo njihovu narav za nas dovoljno shva-
tili. Od ona dva trokuta jedan je, naime onaj jednakokračni, do-
bio jednu narav, a onaj izduženi beskonačne. Moramo dakle opet 54
među beskonačnima odabrati najljepše, ako hoćemo na pravi na-
čin započeti. A ako bi netko mogao, izabравši, ustvrditi da je neki
za sastavljanje tih tijela ljepši, taj će nas pobijediti, ne kao protiv-
nik, već kao prijatelj. Dakle, postavljamo da je od mnogih tro- 5
kuta najljepši jedan, preskačući ostale, naime onaj koji, ako se
udvostruči, sastavlja kao treći jedan jednakostraničan trokut.

Zbog čega, to je dulja priča, ali onoga tko to pobije i nađe da nije b
 tako čeka prijateljska nagrada. Neka dakle budu izabrana dva
 trokuta od kojih su napravljena tijela vatre i onih ostalih, jedan
 jednakokračni, a drugi onaj kojemu je kvadrat veće stranice uvi-
 jek tri puta veći od kvadrata manje.¹⁴⁰ Međutim, sad treba bolje 5
 razlučiti ono što je ranije bilo nejasno rečeno. Naime, činilo se
 da sva ona četiri roda imaju postanak iz jednih u druge, ali to se
 nije ispravno pokazalo. Jer ta četiri roda postaju iz trokuta koje
 smo izabrali, i to tri iz jednoga koji ima nejednake stranice, dok je c
 samo četvrti sklopljen u sklad iz jednakokračnoga trokuta. Da-
 kle, nije moguće da se svi ti rodovi razlažu jedni u druge i da iz
 mnogo malih postaje malo velikih, i obrnuto, već to mogu samo
 tri roda. Jer su po naravi sva tri roda ustrojena iz jednoga troku- 5
 ta, zato će se, kad se razlože veća tijela, od njih sastaviti mnoga
 manja, dobivši oblike koji im dolikuju. A kad je, s druge strane,
 mnogo malih raspršeno na trokute, oni će, ako postane jedan d
 broj jedne čestice, dogotoviti neki drugi veliki oblik. To dakle
 neka bude rečeno o njihovom postajanju jednih u druge. A u na-
 stavku bi trebalo reći kakvim je i iz kojeg sastava brojeva postao
 svaki pojedini njihov oblik. Započet će, dakle, oblik koji je prvi i 5
sastavljen kao najmanji, a njegova je osnovna sastojina¹⁴¹ ono čega
 je osnovica dvostruko duža od manje stranice. A ako se dva takva
 pridruže uzduž svojih osnovica, i to postane tri puta, pri čemu se
 osnovice i kraće stranice stječu u isto, kao u središte, tad od tro- e
 kuta kojih brojem ima šest postaje jedan jednakostraničan tro-
 kut. A četiri jednakostranična trokuta, ako su sastavljena uzduž
 tri plošna kuta zajedno, čine jedan prostorni kut koji po veličini

A u tim zbivanjima svi oni zamjenjuju i svoje prostore. Jer najve- c
 ċ dio svakog pojedinog roda zbog kretanja primalje raspoređuje
 se na svoje vlastito mjesto, dok oni dijelovi koji su u svakom do-
 stićnom slučaju postali nejednakima sebi, a jednaki drugim rodo-
 vima, bivaju potresanjem nošeni prema mjestu onih s kojima su 5
 postali jednaki.

Dakle, zbog tih su uzroka postala ona tijela koja su nepomije-
 šana i prva. A kao uzrok toga da su u njihovim likovima zasađeni
 drugi rodovi treba označiti sastav svake od onih dviju osnovnih
 sastojina, budući da svaka od njih nije u početku zasadila samo d
 trokut jedne veličine, nego i manje i veće, toliko njih po broju ko-
 liko je u liku trebalo biti rodova. I zato je beskonačna raznovr-
 snost smiješaju li se oni i sami sa sobom i jedni s drugima. A mo-
 riteljima te raznovrsnosti moraju postati svi oni koji će se služiti 5
 vjerojatnim govorom o naravi.

Što se pak tiče kretanja i stajanja, bilo bi to velikom prepre-
 kom daljnjem promišljanju ako se netko ne bi suglasio s tim na
 koji način i s čim zajedno su postali. Doduše, nešto je o njima već e
 rečeno, a tomu dodajmo i to da u ujednačenosti neće nikad biti
 kretanja. Jer teško, štoviše nemoguće je da bude ono što će biti
 kretano bez onoga što će kretati, ili ono što će kretati bez onog
 što će biti kretano. Kretanja nema ako je to dvoje odsutno, a ne- 5
 moguće je da oni ikad budu ujednačeni¹⁵¹. Tako dakle stajanje
 uvijek stavljamo u ujednačenost, a kretanje u neujednačenost. A
 uzrok neujednačene naravi je nejednakost. Postanak nejednako- 58
 sti već smo razložili. Ali nismo rekli kako to da nisu, kad su me-
 đusobno razlučeni u rodove, prestali s kretanjem i kretanjem jed-
 nih od drugih. Dakle, recimo ponovno ovako: kružna putanja
 svemira¹⁵², nakon što je zajedno obuhvatila sve rodove, budući da 5

ἀγκης ὁ τοῦ
 γιγνομένοις
 τελεώτατον
 τίλαις ὑπηρε-
 γιγνομένοις
 θαι, τὸ μὲν
 πασι ζῆτείν
 ὦν ἡ φύσις
 λογιζόμενον
 οἷς σπουδά-
 ἄλλως πως

παράκειται
 οἰπον λόγον
 ἐν διὰ βρα-
 ἀφικόμεθα,
 ἀρμόττου-
 κατ' ἀρχὰς
 τῷ τε αὐτῷ
 ὡς, ὅσας
 εἶναι. τότε
 τὸ παράπαν
 οὐδέν, οἷον
 πάντα ταῦτα
 δε συνεστή-
 ἡτὰ ἀθάνατά
 γός, τῶν δὲ

εἰς αὐτός
 Y et in marg.
 ras. et λι s. v.
 π s. v.): ἀνέλ-
 3 ταῦτα FPY
 P et ω s. v. A²
 ντα παντοδαπὰ

Sve to što je tada na taj način po naravi iz nužnosti postalo pre- e
 uzro je dakle tvorac najljepšeg i najboljeg među onim što posta-
 je onda kad je rodio samodostatnoga i najsavršenijega boga, do-
 duše služeći se tim uzrocima koji su pripomagali, ali sam praveći 5
 ono dobro u svemu što postaje. Zato doista treba razlučivati dvi-
 je vrste uzroka, nužne i božanske. Božanske treba u svemu traži-
 ti radi stjecanja sretna života, koliko naša narav to može, a nužne 69
 radi božanskih, uzimajući u obzir to da bez tih nužnih nije mo-
 guće spoznati samo ono za čim jedinim nastojimo i niti to shvati-
 ti niti bilo kako drukčije imati u tomu udjela. 5

A jer sada pred nama, poput građe pred graditeljima, leže po-
 složeni¹⁷¹ rodovi uzroka iz kojih treba saskati preostali govor, vra-
 tit ćemo se nakratko opet na početak i brzo se zaputiti u ono isto
 odakle smo ovamo dospjeli, te ćemo na koncu pokušati na priču b
 položiti glavu koja je u skladu s onim prijašnjim. Dakle, kako je i
 u početku bilo rečeno, to što se držalo neuređeno bog je svakom
 pojedinom, kako spram tog samog tako i jednog spram drugog,
 ugradio razmjere u sve što bijaše i kako bijaše sposobno za to da 5
 bude razmjernim i sumjernim. Jer tada još ništa nije, osim mož-
 da slučajem, imalo udjela u tomu, niti je uopće išta bilo vrijedno
 toga da bude imenovano onim što sad imenujemo, kao na pri-
 mjer vatra i voda, ili bilo što drugo. Nego sve ih je on najprije sre- c
 dio, a nakon toga iz njih sastavio ovaj tu svemir, jedno živo koje u
 sebi ima sva smrtna i besmrtna živa. Sam je postao tvorcem svega